

Otoritenin Direktiflerinin Normatif Gücü: Epistemolojik Şart, Olasılıksal Bilgi ve Tekrar Ağırlıklandırma Sebepleri

Yahya Berkol GÜLGEÇ¹

Özet

Joseph Raz'ın teorisinde fiili otoritenin meşru otorite olabilmesi için bağımlılık ve normal gerekçelendirme tezlerinden kaynaklanan şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bağımlılık tezi fiili otoritenin direktifi çıkarırken muhatabın sahip olduğu eylem sebeplerini değerlendirmesini gerektirir. "Uzmanlık şartı" olarak isimlendirebileceğimiz normal gerekçelendirme tezine göre, direktifler ancak muhatap kendi değerlendirmelerinden ziyade otoritenin değerlendirmelerine göre hareket ettiğinde sahip olduğu eylem sebeplerine daha yüksek bir oranda uyacaksa dışlayıcı normatif güce sahip olabilir. Raz'a göre, bu iki şart sağlandığında üstünlük tezi uyarınca muhatabın kendi değerlendirmelerine değil, otoritenin değerlendirmelerine göre eylemesi gerekir.

Çalışmada fiili otoritenin meşruiyeti ile otoritenin çıkardığı direktiflerin dışlayıcı normatif gücü arasında bir boşluk yaratılmaktadır. Buna göre, meşru otoritenin direktifinin dışlayıcı normatif güce sahip olabilmesi için otoriteyle ilgisiz bir şartın daha yerine getirilmesi gerekir. *Impossibilium nulla obligatio est* ilkesinden kaynaklanan bu yeni şart, muhatabın direktiflere dışlayıcı normatif güç atfedebilmesi için meşru otoritenin şartlarının fiili otorite tarafından yerine

getirildiğini bilmesinin mümkün olması gerekir. Bu, dışlayıcı normatif gücün epistemolojik şartıdır.

Muhatabın erişebildiği kanıtlar doğrultusunda fiili otoritenin meşru otorite olup olmadığı kesin olarak belirlenemeyeceği durumlar olabilir. Böyle durumlarda direktiflerin normatif etkisinin ne olacağı sorusu gündeme gelecektir. Çalışma bu soruya Sarah Moss'un olasılıksal bilgi anlayışından ve Stephen R. Perry'nin tekrar ağırlıklandırma sebeplerinden müphem bir yaklaşımla yanıt vermektedir.

Anahtar Kelimeler: bağımlılık tezi, normal gerekçelendirme tezi, dışlayıcı eylem sebebi, olasılıksal bilgi, tekrar ağırlıklandırma sebebi, otorite

GİRİŞ

Joseph Raz hukuk, ahlâk ve hatta siyaset felsefesi alanlarında iz bırakan çalışmalarıyla hatırlanacak. Bununla birlikte, Raz'ın en önemli, detaylı ve etkili görüşlerinin hukuk teorisi ve ahlâk felsefesinin kesişiminde can bulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Otoritenin hizmet anlayışı (*service*

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, E-posta: ybgulgec@uludag.edu.tr

conception of authority) meşru otoritenin tanımını ve şartlarının izini sürer. Raz'ın bu anlayış temelinde geliştirdiği hukuki normativite teorisi hâlâ hararetli tartışmalara konu olmaktadır. Bu çalışmada meşru otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif gücüne mani olabilecek bir epistemolojik sorunu ele alacağım.

Fiilî otoritenin² direktiflerinin dışlayıcı normatif gücü otoritenin konuyla ilgili uzmanlığına bağlıdır. Otoritenin direktifleri, yalnızca otoritenin muhataptan daha uzman olduğu konularda dışlayıcı normatif güce sahip olur³. Bu nedenle de belli bir konudaki direktif belli kişiler açısından dışlayıcı nitelik taşırken, diğerleri açısından taşımaya-bilir⁴. Keza meşru otorite olmanın bağımlılık gibi bir başka şartı daha vardır. Buna göre, direktifi çıkaran otoritenin muhatabın sahip olduğu sebeplere dayanan bir değerlendirme yapması icap eder⁵. Çoğu durumda muhatabın mı yoksa otoritenin mi daha uzman olduğunu veya otoritenin yalnızca muhatabın sahip olduğu sebeplere ilişkin bir değerlendirme yapıp yapmadığını belirlemek kolaydır. Buradaki kolaylıktan kastımız objektif bir imkândır. Kısacası, objektif kriterler doğrultu-

sunda otoritenin uzmanlık durumu veya değerlendirmelerine konu eylem sebeplerinin kime ait olduğu açıktır. Muhatabın bu objektif kriterlere ilişkin doğru değerlendirmeyi gerçekleştirebilmesi gerekir. Sübjektif değerlendirme yetersizlikleri muhatabın pratik değerlendirmelerinde direktife dışlayıcı normatif güç atfetmemesini haklı çıkaramaz. Bununla birlikte, kimi durumlarda otoritenin mi yoksa muhatabın mı daha uzman olduğunu objektif olarak belirlemek mümkün olmayabilir. Kimi bilgiler yalnızca olasılıksaldır. Bu gibi durumlarda uzmanlık konusunda kesin bir tespit bulunamayan/bulunması beklenemeyecek olan muhatap nasıl eylemelidir? Otoritenin direktifini salt bir birinci düzey sebep olarak mı kabul etmelidir? Yoksa dışlayıcı sebeplerle birinci düzey sebepler arasında başka tür ikinci düzey sebeplerin bulunması mümkün müdür?

İlk bölümde Raz'ın meşru otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif güç taşımasının şartlarını ele alacağım ve bunlara epistemolojik bir ön şart ekleyeceğim: muhatabın bu şartlara ilişkin doğru değerlendirme yapmasının mümkün olması. Epistemolojik şartın sağlanmadığı ve muhatabın fiilî bir

2 Çalışmanın kalanında “fiilî otorite” yerine yalnızca “otorite” yazacağım. Meşru olduğu ayrıca belirtilmeyen otoriteden fiilî otorite anlaşılmalıdır.

3 Joseph RAZ, *Between Authority and Interpretation: On The Theory of Law and Practical Reason*, Oxford University Press, Oxford 2009, ss. 136-137.

4 Joseph RAZ, *The Morality of Freedom*, Clarendon Press, Oxford 1986, s. 73.

5 *Ibid.*, s. 47.

otoritenin meşru olup olmadığını kesin olarak bilemediği durumlarda otoritenin meşruiyetine ilişkin “olasılıksal bilgi”nin (*probabilistic knowledge*) söz konusu olabileceğini iddia edeceğim. Sarah Moss tarafından ortaya atılan ve epistemoloji alanında önemli tartışmalara yol açan iddiaya göre, olasılıksal inançlarımız da bilgi niteliği taşıyabilir. Çalışmanın ikinci bölümü tüketici olduğu iddiasını taşımadan olasılıksal bilgiye odaklanacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise epistemolojik şartın sağlanmadığı durumlarda otoritenin direktiflerinin muhatabın pratik teemmüllerinde ne tür bir rol oynayabileceğini araştıracağım. Bu son kısımda Stephen R. Perry’nin Raz’ın ikinci düzey eylem sebeplerine ek olarak önerdiği tekrar ağırlıklandırma sebeplerinden yararlanacağım.

I. MEŞRU OTORİTENİN DİREKTİFLERİ VE DIŞLAYICI SEBEP

Raz’ın hukuk ve ahlâk felsefesine en önemli katkısı dışlayıcı eylem sebebi (*exclusionary reason for action*) kavramıdır. Doğru eyleme her zaman sebeplerin tartımı, yani bir eylem lehindeki ve aleyhindeki olguların önemlerinin değerlendirilmesi neticesinde karar verilmesi gerektiği fikri ahlâk felsefesi alanında 1950’lerden itibaren

yaygın biçimde benimsenmiştir⁶. Bu yerleşik anlayış doğru eylemin belirlenmesinde bireysel otonomiye esas alır: Doğru eylemin eylemi gerçekleştirecek bireyin kendi değerlendirmeleriyle belirlenmesi gerekir. Dışlayıcı sebeplerse bu manzarayı değiştirir: Belli konularda bireyin doğru eyleme kendi değerlendirmeleri değil, başkalarının değerlendirmelerine göre karar vermesi gerekir. Tartım aynı düzeydeki eylem sebepleri arasında gerçekleştirilir. Ancak, her eylem sebebi aynı düzeyde değildir. İkinci düzey eylem sebepleri “belli sebeplere dayanarak eyleme veya eylemekten kaçınma”ya ilişkin olgulardır⁷. “Belli sebeplere dayanarak hareket etmekten kaçınma” yönündeki eylem sebeplerine dışlayıcı eylem sebebi denir⁸.

Hukuk alanındaki dışlayıcı eylem sebepleri meşru otorite kavramıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, bu kısımda Raz’ın meşru otorite hakkındaki düşünceleri üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. Raz’ın incelemelerinin odağında pratik otorite vardır. Dışlayıcı normatif güce sahip olan direktifler epistemolojik otoritelerin, yani uzmanların tavsiyeleri değildir. Tavsiyeler nitelikleri itibarıyla eylemler mutlak suretle dikkate alınmaları gerektiği iddiasında bulunmaz. Bu tür bir iddia

6 Judith JARVIS THOMSON, *Normativity*, Open Court, Chicago 2010, s. 125.

7 Joseph RAZ, *Practical Reason and Norms*, Oxford University Press, Oxford 1999, s. 39.

8 *Ibid.*

pratik direktiflere özgüdür. Bu tür irade açıklamalarına uyulmalarının zorunlu olduğuna dair bir ima eşlik eder. Tavsiye verense talep üzerine veya talepsiz bir konudaki görüşünü sunup nihai kararı tavsiye alana bırakır.

Raz'ın otoriteye ilişkin görüşlerinde vurgulanması gereken ilk husus fiili otorite ve meşru otorite arasındaki ilişkidir. Fiili otorite kabaca bir toplumda etkili bir düzen yaratan, insanların eylemlerini belirlerken irade açıklamalarını genellikle kerteriz aldığı oluşumu ifade eder⁹. Raz'a göre, fiili otorite olmak meşru otorite olmanın ön şartıdır. Raz fiili otorite olmayanların meşru otorite olamayacağını düşünmek için iyi sebeplerimiz olduğunu vurgular. Pratik otorite olmak büyük çaplı koordinasyon sorunlarını çözebilmeyi gerektirir ve fiili otorite olmadan bu fonksiyonunun yerine getirilmesi mümkün değildir¹⁰. Meşru otoritenin de bir "otorite" olması gerektiğine göre, fiili otorite olunmadan meşru otorite olunamayacağını söyleyebiliriz.

Bu kısımda bizi daha çok ilgilendiren fiili otoritelerin meşru otorite olması için yerine getirmesi gereken

şartlardır. Fiili otorite olmak meşru otorite olmanın *sine qua non* şartı olmakla birlikte, *per quam* şartı değildir. Raz meşru otoriteye ilişkin bağımlılık tezi (*dependence thesis*), normal gerekçelendirme tezi (*normal justification thesis*) ve üstünlük tezi (*preemption thesis*) adında üç tez ileri sürer. Bunlardan ilk ikisi meşru otoritelerin yerine getirmesi gereken şartlardır. Üstünlük tezi ise meşru otoritenin şartı olmaktan ziyade meşru otorite tarafından çıkarılan direktiflerin normatif etkisine dairdir. Burada ilk iki tezi kısaca incelemekle yetineceğim.

Bağımlılık tezi kısaca şunu ifade eder: Otoritenin direktifi muhatabının eylem sebeplerine dayanmalıdır¹¹. Bir kimseye verilen direktifler onun iyiliği göz önüne alınarak verilebileceği gibi, bencilce sebepler doğrultusunda da gerçekleştirilebilir. Salt kendine veya muhatap dışındaki kimselere ait sebeplere dayanarak direktif çıkaran bir fiili otoritenin meşru kabul edilmesi ise mümkün değildir. Örneğin, en azından belli bir süre ders çalışmasını sağlamak için değil, etrafta dolaşmasından rahatsız olduğu için çocuğundan odasına kapanmasını isteyen ebeveyn bağımlılık tezine uygun davranmadığı

9 Fiili otoriteye ilişkin farklı düşünürlerin farklı tanımları olabilir. Bizim burada benimsediğimiz tanım sanıyorum en çok John Austin'in tanımına benzemektedir: Fiili otorite, bir toplumdaki insanların itaat etme alışkanlığına sahip olduğu kişi veya kişilerdir. Bkz. John AUSTIN, *The Province of Jurisprudence Determined*, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 166.

10 RAZ, 1986, s. 56.

11 *Ibid.*, s. 47.

için (bu konuda) meşru otorite olamaz. Otoritelerin direktif çıkarırken muhatabın sahip olduğu eylem sebepleri dışında dayanabileceği sebepler yalnızca otoritenin aşağıda bahsedeceğim normal gerekçelendirme tezinin gereğini daha iyi yerine getirmesini sağlayan sebepler olabilir. Raz’a göre, otoritenin konumu nedeniyle yalnızca muhatabın sahip olduğu eylem sebeplerinin dikkate alınması sorunlu olabilir¹².

Bağımlılık tezi fiilî otorite konumundaki kişilerin muhataplara hizmet etmesini garanti etmeye yöneliktir. Bu şartı fiilî iktidara ilişkin bir tür dürüstlük testi olarak da görebiliriz. Raz’ın teorisinde otorite pratik açıdan muhataba hizmet ettiği ve edebildiği ölçüde meşrudur. Muhataba hizmet edebilmek için öncelikle bunu hedeflemek ve muhatabın sahip olduğu eylem sebeplerini dikkate alarak direktif çıkarmak icap eder. Muktedirlerin veya muhatap dışındaki kişilerin çıkarlarını dikkate alan bir otoritenin direktif bağımlılık tezinin gereğini yerine getirmeyeceği için dışlayıcı normatif güce sahip olamaz.

Hizmet etme niyeti iyi bir başlangıçtır. Ancak, yeterli değildir. Normal gerekçelendirme tezi meşru otorite olabilmesi için fiilî otoritenin sahip

olması gereken bazı niteliklere göndermede bulunur. Bu niteliği kısaca uzmanlık olarak ifade edebiliriz. Buna göre, bir konuda belli bir *de facto* otoritenin direktifini takip etmek, kişinin eylem sebeplerine daha yüksek bir olasılık ve oranla uymasını sağlayacaksa, söz konusu *de facto* otorite *o konuya ilişkin* olarak ve *o muhatap* açısından meşru otorite konumundadır¹³. Meşru otorite olmanın şekli şartı bağımlılık teziyse, maddî şartı “uzmanlık kriteri” olarak da ifade edilebilecek olan normal gerekçelendirme tezidir. Hizmet niyeti, normal gerekçelendirme teziyle birlikte hizmete dönüşür.

Bu kısımda bu iki şarta Raz tarafından bahsedilmeyen bir şart daha ekleyeceğimi söylemişim. Öncelikle, ele alacağım şartın Raz tarafından açıkça dikkate alınmaması önemli bir eksiklik olarak görülmeyebilir. Görüleceği üzere, bu şart aslında pratik normativite hakkındaki epistemolojik bir şarttan kaynaklanmaktadır. Immanuel Kant’ın konuyla ilgili ve ilk bakışta birbirinden bağımsız görünen iki tespiti vardır. İlk olarak, doğru eylemin gerçekleştirildiğinden bahsedebilmek için eylemin doğru sebeple gerçekleştirilmesi gerekir: Ahlâken doğru eylemin kişisel çıkarlardan kaynaklanan sebeplerle

12 Joseph RAZ, *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon, Oxford 1994, s. 214, dn. 6.

13 *Ibid.*, s. 53.

gerçekleştirilmesi durumunda öznenin doğru eylediğini söyleyemeyiz¹⁴. Ayrıca eylem hakkındaki bir gereklilikten bahsedebilmek için eylemin gerçekleştirilmesi mümkün bir eylem olması gerekir¹⁵. Bu iki tespit arasındaki bağlantı şu şekilde kurulabilir: Doğru eylem ancak doğru sebebe dayanarak gerçekleştirilebileceğine göre, doğru eylemi gerçekleştirme gerekliliği ancak öznenin doğru sebebi objektif olarak bilebileceği durumlarda söz konusu olur. Çünkü doğru sebebi bilmesi mümkün olmayan öznenin doğru sebebe dayanarak eylemesi imkansızdır ve imkansız bir gereklilikten söz edilemez.

Epistemolojik şart fiilî otoritenin meşru otorite olmasıyla direktiflerine muhatapları tarafından dışlayıcı normatif güç atfedilmesi arasında bir boşluk oluşturur. Buna göre, bir fiilî otorite bağımlılık tezi ve normal gerekçelendirme tezinin gereklerini yerine getirip meşru otorite niteliği kazansa dahi, bu gereklerinin yerine getirildiğinin muhatap tarafından bilinmeyeceği durumlarda meşru otoritenin direktiflerine dışlayıcı eylem sebebi olarak kabul etme gerekliliği doğmaz. Bir başka deyişle, otoritenin meşruiyeti muhatap tarafından kesin olarak bilinmeyecekse, muhatap doğru eyleme ilişkin otoritenin direktifine uyup kendi değerlendirmelerini tamamen bir kenara

fırlatmak zorunda değildir. Dikkat edileceği üzere, epistemolojik şart otorite açısından değil, muhatap açısından geçerlidir. Bir fiilî otorite bağımlılık tezine uygun biçimde muhatabın sahip olduğu eylem sebeplerini değerlendirdiğinin bilincinde olmasa veya belli muhataplardan daha uzman olduğundan emin olamasa dahi meşru otorite olabilir. Öte yandan, meşru otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif güce sahip olduğunu iddia edeceksek, söz konusu şartların yerine getirildiğinin muhatap tarafından bilinebilir olması icap eder. Uzmanlık veya bağımlılık, yani meşru otorite olmanın maddi ve şekli şartları, muhatap tarafından kesin olarak tespit edilemiyorsa, muhatabın eylem sebebine dışlayıcı normatif güç atfetmesi gerekmemelidir. Epistemolojik şartın meşru otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif gücü açısından tam olarak hangi durumlarda ve niçin engel teşkil edebileceğini üçüncü bölümde açıklayacağım. Şimdilik, üçüncü bölümde ortaya atılan sorunun çözümünde yararlanacağım bir fikre, olasılıksal bilginin mümkün olduğu iddiasına odaklanmak istiyorum.

II. OLASILIKSAL BİLGİ

Epistemoloji alanındaki geleneksel bilgi teorileri yalnızca tam inançların bilgi niteliği taşıyabileceğini savu-

14 Immanuel KANT, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s. 11.

15 Immanuel KANT, *Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 540.

nur¹⁶. Buna göre, bir özne belli bir p önermesine kısmen inanıyorsa, öznenin p 'nin bilgisine sahip olduğunu söylemek mümkün değildir¹⁷. Kısmî inançlardan bahsedenlerin bilgiden ziyade gerekçelendirmeden bahsettiği düşünülmüştür¹⁸. Sarah Moss, *Probabilistic Knowledge*'da olasılıksal bilginin mümkün olduğunu ve hatta bütün bilgilerin olasılıksal olduğunu iddia ederek epistemoloji çevrelerinde ses getirmiştir. Bu kısımda Moss'un tezini ana hatlarıyla aktarıp, bu tezin en azından otoritenin meşruiyetinin bilgisine uygulanabilir olduğunu kabul edeceğim.

Esasen bazı türdeki olasılıksal bilgi anlayışının sorunsuz olduğu düşünülebilir¹⁹. Bir zindanlar ve ejderhalar macerasında oyuncuların birinin attığı yirmi yüzlü zarın bir gelme ihtimalinin 0.05 olduğunu söylemekte, bir ağacın gövdesinin kahverengi olduğunu söylemekte benzer bir gerçeklik ve kesinlik söz konusudur. Bununla birlikte, Moss'un olasılıksal bilgi kavramı bir tür gerçekliğe tekabül ettiğini kolaylıkla söyleyebileceğimiz bu tür

olasılıksal içeriklerle sınırlı kalmaz²⁰. Bu konuda Moss açıkça şunları ifade eder:

“...benim bahsettiğim olasılıksal inançlar olasılıklar hakkındaki önermelere dair tam inançlar değildir. Örneğin, kanıtlar doğrultusunda neyin olası olduğuna dair tam inanç teşkil etmezler. Nesnel şans olguları hakkındaki tam inançlar değildirler. Bir başka deyişle, olasılıksal inançlarınız kısmî inançlarınızı, inanç derecelerinizi, güven derecelerinizi veya öznel olasılıklarınızı içerir.”²¹

Bu radikal bakış açısının kabulünün güç olması bilginin gerçekte bir örtüşme ilişkisi içinde olduğunun düşünülmesidir²². Kanıtlara dayalı objektif olasılıkların doğruluğunun belirlenebilir olduğunu söyleyebilirsek de bu genişletilmiş hâliyle olasılıksal inançların doğruluğunu hangi kritere göre belirleyeceğiz? Bu soruna olgusalılık (*factivity*) sorunu ismini vereceğim.

Olgusalılık epistemolojik bağlamda bir şeyin ancak doğru olması durumunda bilinebileceğini ifade eder²³. Moss önceki tespitite “doğru” sözcüğünün fazlalık olduğunu düşünür. Buna göre,

16 Sarah MOSS, *Probabilistic Knowledge*, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 1.

17 Carlotta PAVESE, “Probabilistic Knowledge in Action”, *Analysis*, 80 (2020), 2, s. 342.

18 John MACFARLANE, “On Probabilistic Knowledge”, <https://johnmacfarlane.net/moss.pdf>, 12.3.2023, s. 2.

19 Patricia RICH, “The Logic of Probabilistic Knowledge”, *Philosophical Studies*, 177 (2020), 6, s. 1704.

20 *Ibid.*

21 MOSS, 2018, s. 2.

22 RICH, 2020, s. 1707.

23 *Ibid.*, s. 1709.

ϕ 'yi bilmek ancak ϕ ise mümkündür²⁴. Moss'un olgusalılığı bu şekilde tanımlaması, olasılıksal inançların da olgusalığa konu olabilmesini sağlaması açısından önemlidir. Doğruluk öncelikle önermelere ilişkin bir nitelik gibi görünür. Bir önerme kendi dışındaki olgusal bir gerçekliğe tekabül etmek suretiyle doğru olur. Moss'a göreyse, inançların konusu önermelerden çok daha fazlasıdır. Moss olasılıksal inançların en iyi olasılık uzayları ile temsil edileceğini vurgular²⁵. Olasılıksal bir inancın içeriği bir dünyalar kümesi değil, bir olasılık uzayları kümesidir. Söz konusu içerik bir olasılık uzayı kümesi olarak mevcut olduğu sürece olasılıksal inanç doğru olabilir ve dolayısıyla bilgi niteliği taşıyabilir²⁶. Moss şu örneği vermektedir: "Örneğin, diyelim ki Smith, *Jones'un büyük ihtimalle sigara içtiğine inanıyor. Bu inancın içeriği Jones büyük ihtimalle sigara içtiği sürece doğru olacaktır*"²⁷. Dolayısıyla, önermeler açısından önermenin içeriği ve dışarıdaki olgusal dünya arasındaki uyuma, olasılıksal inançlarda olasılıksal içerikle olasılık uzayı arasındadır. Peki ama bu uyuşmayı nasıl tespit edeceğiz?

John MacFarlane, Moss'un olasılıksal bilgiye ilişkin iddialarının olgusalılık ve güvenlik cephesinden gelecek iki önemli itirazla karşılaşacağını düşünür. Bunlar olgusalılık ve güvenlidir. Olgusalılığın ne olduğunu yukarıda açıkladım. Güvenlik, bilginin şans eseri olmadığını garanti eden şart olarak anlaşılabilir. Temel olarak bir kimse p 'ye inanıyorsa ve p 'nin kolayca yanlış olması mümkün değilse inancın güvenli olduğu ifade edilir²⁸. Burada MacFarlane'in bozuk para örneği²⁹ üzerinden bizim tartışmamız açısından daha büyük önem arz eden olgusalılık konusuna odaklanmak niyetindeyim.

Bir bozuk para attığımı, ancak ne geldiğine bakmadığımı varsayalım. Eğer olasılıksal bilgi varsa başlangıçta paranın 0.5 ihtimalle yazı veya tura geldiğini biliyor olmalıyım. Buna ek olarak şu bilgilere de kesin olarak vâkım:

- (1) Bozuk para ya yazı gelmiştir ya da tura gelmiştir.
- (2) Eğer yazı geldiyse, tura gelmesi 0.5 ihtimal değildir.
- (3) Eğer tura geldiyse yazı gelmesi 0.5 ihtimal değildir.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ MOSS, 2018, s. 1.

²⁶ *Ibid.*, s. 120.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ MACFARLANE, s. 10.

²⁹ Bkz. *ibid.*, s. 8 vd.

MacFarlane, netice itibariyle sonraki üç bilgi kesinlikle doğru olduğu için başlangıçta tura gelme ihtimalinin 0.5 olduğunu bilemeyeceğimi, çünkü bunun doğru olamayacağını belirtir³⁰. Bununla birlikte, MacFarlane bu argümantasyonda bir sorun olduğu konusunda Moss ile hemfikir³¹. Moss bu tür argümantasyonda yalnızca görünüşte *modus tollens* olduğunu, bu argümantasyonun aslında geçerli çıkarım kurallarına dayanmadığını ifade eder³².

MacFarlane'in Moss'un teorik çerçevesi içinde aşamayacağını düşündüğü güçlük şu şekilde özetlenebilir: Belli bir anda ϕ bilgisine sahip olmak, gelecekte ϕ 'nin bilgi niteliğini devam ettirmesine bağlıdır. Bir başka deyişle, sonradan reddedilmesi gereken olan inanç bilgi niteliği taşıyamaz. MacFarlane, bir kez bozuk paranın yazı mı tura mı geldiğine baktığımda paranın ya kesinlikle yazı ya da kesinlikle tura geldiği bilgisine sahip olacağımı ve her iki durumda da önceden sahip olduğum “bozuk paranın yazı gelmesi 0.5 ihtimaldir” inancı veya bu inancın tura için benimsenmiş versiyonunun yanlış olduğunu kabul etmem gerektiğini

belirtir³³. Oysa başlangıçtaki inancım bilgi niteliği taşıyaydı bozuk paranın ne geldiğine baktığımda mutlak suretle önceki inancımın bilgi niteliği taşıdığını reddetmek zorunda kalmamalıydım.

Havaya atılan bir paranın 0.5 ihtimalle tura geleceği iddiası belli bir paranın yazı mı tura mı geldiği tespitinden yola çıkarak yanlışlanabilecek bir inanç olmamalı. Bozuk paranın havaya atıldığında 0.5 ihtimalle tura geleceği (ve dolayısıyla 0.5 ihtimalle yazı geleceği) iddiası n kez bozuk para atıldığında yarısının tura yarısının yazı gelmesini beklememiz gerektiğini ifade eder. Öyle ki, 100 kez atılan bozuk paranın 100 kez tura gelmiş olması dahi başlangıçtaki inancın yanlış olduğu ve dolayısıyla bilgi teşkil edemeyeceği anlamına gelmez. Bunun en önemli sebebi belli bir ihtimalle yazı gelmesi ihtimalinin başka bir ihtimalle tura geleceği ihtimalini de kapsamıdır³⁴. Dolayısıyla, paraya bakıldıktan sonra yazı gelmiş olduğunun görülmesi “0.5 ihtimalle tura gelecek” ifadesinin yanlışlığını göstermez. Başlangıçtaki olasılıksal inanç hiçbir zaman belli bir bozuk paranın yazı mı tura mı geldiğine ilişkin değildir.

30 *Ibid.*, s. 8.

31 *Ibid.*, ss. 8-9.

32 MOSS, 2018, ss. 142-143.

33 MACFARLANE, s. 9.

34 Örn. bkz. Victor Howard DUDMAN, “Probability and Assertion”, *Analysis*, 52 (1992), 4, s. 205.

Şöyle bir benzetmeyi düşünelim: Örnekteki olasılıksal inanç normatif bir önerme gibidir. Normatif önermeler, normların aksine³⁵, doğru veya yanlış olabilir³⁶. Normatif önermeleri doğru veya yanlış kılacak olan şeyler normlardır³⁷. Dolayısıyla, bir kimsenin “Yalan söylememek gerekir” şeklinde dile getirdiği normatif önerme, belli bir kişinin yalan söylediği gerçeğinden dolayı yanlış olmaz. Söz konusu normatif önermeyi doğru kılacak bir normun yokluğunda yanlış olabilir. Benzer biçimde, yazı-tura örneğindeki olasılıksal inancın doğruluğu veya yanlışlığı, ve dolayısıyla da bilgi niteliği, n sayıda paranın yazı mı yoksa tura mı geldiğine bağlı olmamalıdır. Olasılığa ilişkin matematiksel aksiyomlar mantığın aksiyomları gibidir. En nihayetinde yalnızca bu aksiyomların geçerliliği (tıpkı pratik normativite alanındaki normların geçerliliği gibi) dile getirilen olasılıksal inancın doğru veya yanlış olduğunu belirleyebilir; somut durumda n sayıdaki bozuk paranın yazı mı yoksa tura mı geldiği değil.

Görünüşe göre, eğer salt matematiksel olasılıksal inançlar bilgi teşkil edebilecek ve bunlar bilginin olgusallığı şartını sağlayabilecekse, söz konusu olgusallığın doğal olgulara dayanan bir olgusallık olmaması gerekir. Havaya atılan kusursuz, ideal bir bozuk paranın tura gelmesi ihtimalinin 0.5 olduğu iddiası doğal olgulara atıfla doğrulanamayabilir. Ancak, bu iddianın doğruluğu için doğal olgulara atıfta bulunmaya gerek yoktur. Ahlâkî, mantıksal veya matematiksel olgulardan bahsetmek mümkünse, örnekteki olasılıksal inancın olgusallığı da benzer temelde açıklanabilir. Örneğin, ahlâkî gerçekçilere doğru ahlâkî önermeler ve bu önermeleri doğru kılan ahlâkî olgulardan bahsetmek mümkündür³⁸. Ahlâkî olgular doğal olgular değildir. Öyle görünüyor ki, bozuk para örneği gibi salt matematiksel nitelik taşıyan olasılıksal inançların olgusallığı da ahlâkî olguların olgusallığına benzer bir nitelik taşımak zorundadır.

Bununla birlikte, olasılıksal inançlarımızın pek azı salt matematiksel nitelik taşır. Havanın yağışlı olup ol-

35 Hans KELSEN, *Essays in Legal and Moral Philosophy*, D. Reidel, Dordrecht 1973, s. 115.

36 Önermeler doğru veya yanlış değeri alabilen bildirimlerdir. Bkz. Greg RESTALL, *Logic: An Introduction*, Routledge, Londra 2006, s. 7.

37 Esasında somut durumda neyin yapılması gerektiğine ilişkin bir önermeyi doğru kılanın eylem sebeplerinin tartımı olduğu da söylenebilir. Eylem sebeplerinin normatif öneminin en nihayetinde normlardan kaynaklanması gerektiğini düşündüğüm için (bkz. Yahya Berkol GÜLGEÇ, *Normativite ve Pozitivizm*, On İki Levha, İstanbul 2020, ss. 67-70) burada norm ifadesini yeterli gördüm.

38 David O. BRINK, *Moral Realism and the Foundations of Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, s. 14.

mayacağına ilişkin meteorologların tespitleri salt matematiksel değildir; öyle olsaydı herhangi bir verili günün yağışlı olma ihtimalinin 0.5 olduğunu söylememiz gerekirdi. Meteorologlar sağladıkları olasılıkları belli kanıtların değerlendirilmesinin ardından verirler. Olgusal kanıtlara dayalı bu tür olasılıksal inançların salt matematiksel olasılıklardan farkı gelecekte bir olayın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin belli faktörlere bağlı olmasıdır. Bozuk para örneğinde paranın ideal olmadığını, yapısına ilişkin çeşitli nitelikler dolayısıyla paranın belli bir yüzünün gelme olasılığının daha yüksek olduğunu varsaydığımızda hava durumu tahminine benzer bir durumla karşılaşırız. Paranın niteliklerinin hangi olasılığı ne kadar arttırdığını araştırmamız ve olasılıksal inancımızı bu doğrultuda oluşturmamız gerekir. Yine de kanıtları doğru değerlendirdiğimiz takdirde hava durumuna ilişkin yaptığımız tespitin tutmaması başlangıçtaki tespitin yanlış olduğu ve bu nedenle de bilgi niteliği taşıyamayacağı anlamına gelmemelidir. Nitekim, olgusal kanıtların değerlendirilmesi neticesinde olasılıksal inancın içeriği belirlenecek olsa bile, en nihayetinde rapor edilen 0.7 ihtimalle yağmur yağacağı iddiası aynı şartları sağlayan n günün 0.7 n 'inde yağmur yağacağını ifade etmekten öteye gitmez. Belli bir ihtimalle yağmur yağacağı iddiası yağmur yağmayacağı iddiasını da içerdiğinden, bu iddianın

ilişkin olduğu gün içerisinde yağmur yağmaması iddiayı yanlışlamaya yetmeyecektir. İddiayı yanlışlayacak ve iddianın bilgi niteliği taşıyamayacak olduğunu gösteren şey, kanıtların doğru değerlendirilmemiş ve bu nedenle de olasılıksal içeriğin yanlış belirlenmiş olmasıdır.

Meşru otoritenin iki şartına ilişkin muhatabın değerlendirmeleri bir meteoroloğun hava durumuna ilişkin tahminine benzer. Uzmanlığa kişinin eğitimi, önceki işleri, diploması gibi hususlar dikkate alınarak karar verilebilir. Otoritenin bir direktifi çıkarırken hangi değerlendirmelerde bulunduğu ve değerlendirmelerini muhatabın eylem sebepleriyle sınırlı tutup tutmadığı hazırlık çalışmaları, kamuoyuna yansıyan tartışmalar vb. dikkate alınmak suretiyle belirlenebilir. Bu kanıtların değerlendirilmesi neticesinde fiilî otoritenin uzman olup olmadığı veya bağımlılık tezinin gereğini yerine getirip getirmediği; kısacası meşru otorite olmanın şartlarını yerine getirip getirmediği tespit edilebilir.

Olasılıksal bilgiye ilişkin Moss'un ortaya attığı fikirlere dair pek çok başka tartışma yürütülebilir. Ancak, bu tartışmaların değerlendirilmesi gereken yer burası değildir. Burada sağlanan kısa çerçeve içinde şunları kabul ederek devam edeceğim: En azından meşru otorite olmanın şartlarının bilinmesi

anlamında olasılıksal içeriklerin doğruluğundan veya yanlışlığından bahsetmenin bir anlamı vardır. Olasılıksal içerikler doğru veya yanlış niteliği taşıyabiliyorsa, olasılıksal inançların bilgi niteliği taşıdığına mümkün olduğunu varsayacağım. Bu doğrultuda, muhatabın mı yoksa otoritenin mi daha uzman olduğunun ya da otoritenin muhatabın sahip olduğu eylem sebeplerini değerlendirip değerlendirmedeğinin ulaşılabilir veriler doğrultusunda kesin olarak değil, ancak olasılıksal olarak belirlenebileceği durumların mümkün olduğunu vurgulamalıyım. Çalışmanın geri kalanında ele alacağım sorun otoritenin meşruiyetinin yalnızca olasılıksal olarak bilinebildiği durumlarda otoritenin direktiflerinin normatif gücü hakkında ne söylenmesi gerektiğidir.

III. EPİSTEMOLOJİK ŞART VE KISMÎ DIŞLAYICILIK

Bu kısımda öncelikle muhatap tarafından fiilî otoritenin meşru otorite olup olmadığının kesin olarak bilinemeyeceği, yani epistemolojik şartın yerine getirilmediği durumlarda otoritenin direktiflerinin normatif gücüne ilişkin nasıl bir sorun ortaya çıktığını açıklayacağım. İkinci bölümde ise soruna Stephen Perry'nin "tekrar ağırlıklandırma sebepleri" (*reweighting reasons*) veya "epistemik açıdan sınırlandırılmış sebepler" ismi verdiği ikinci düzey sebep kategorisinden mülhem bir çözüm önereceğim.

A. SORUN: *IMPOSSIBILIMUM NULLA OBLIGATIO EST* VE EPİSTEMOLOJİK ŞARTIN YERİNE GETİRİLMEMESİ

Fiilî otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif güce sahip olabilmesi için direktifin muhatabının şu iki önermenin doğru olduğunu bilebilmesi gerekir: 1) Otoritenin değerlendirmeleri muhatabın sahip olduğu eylem sebepleriyle sınırlıdır ve 2) Otoritenin değerlendirmeleri "uzman değerlendirme" niteliği taşır. Olasılıksal bilgiye ilişkin tartışmaların gösterdiği gibi söz konusu önermelere olasılıksal içerikler olarak inanmak da mümkündür ve bu tür bir inanç bilgi niteliği taşıyabilir. Örneğin, muhatap "Otoritenin değerlendirmeleri muhtemelen muhatabın sahip olduğu eylem sebepleriyle sınırlıdır" önermesine inancı olabilir. Bu inancın doğru olabilmesi için muhatabın fiilî otoritenin değerlendirmelerinin yalnızca kendisinin sahip olduğu eylem sebeplerine ilişkin olduğunu *kesinlikle* bilmesinin mümkün olmaması gerekir. Keza "direktifin ardındaki değerlendirmeler çok büyük ihtimalle uzman değerlendirme niteliğindedir" tespiti belli koşullar altında muhatabın ulaşabileceği en kesin tespit olabilir. Daha önce vurguladığım gibi, en nihayetinde otoritenin uzman olup olmadığına veya muhataptan daha uzman olup olmadığına ampirik olguların değerlendirilmesi neticesinde ulaşırız.

Kimi durumlarda kimin kimden daha uzman olduğunu belirlemede mesele yoktur. Yazılım konusunda yazılım mühendisleri çiftçilerden, moda konusunda tasarımcılar doktorlardan daha uzman olacaktır. Fiili otoritenin normal gerekçelendirme tezinin gereğini yerine getirip getirmediği hususu direktifin (daha) uzmanların değerlendirmelerine dayanıp dayanmadığına bağlıdır. Fiili otoritelerin imkanları vatandaşın tek başına sahip olduğu imkanlardan genellikle daha geniştir. Devletler kadrolarında çeşitli konuların uzmanlarına yer verirler. Herhangi bir mevzuat çıkarılacağında bu uzmanların görüşlerine başvurmak devlet için birey için olduğundan çok daha kolay ve masrafsızdır. Söz konusu değerlendirmeler dikkate alındığı sürece pek çok direktifin pek çok kişi açısından dışlayıcı sebep niteliği taşıyacağını öngörebiliriz.

Uzmanlığın ne anlama gelmediği konusunda da bir şeyler söylemeliyim. Uzman olduğuna karar verilen kişinin uzman olduğu konuda her zaman uzman olmayandan veya daha az uzman olan kişiden daha doğru kararlar vermesi gerekmez. Uzmanlık, daimi doğruluğu içermez. Gerektirdiği tek şey uzmanın doğru karar vermesi ihtimalinin uzman olmayan kişiden daha yüksek olmasıdır³⁹. Bu bağlam-

da, hata yapan kişi de uzman niteliği taşıyabilir. Raz'ın iddiası uzmanların değerlendirmesi neticesinde çıkarılan direktiflerden en yüksek pratik faydayı eğer muhatap bu değerlendirmeleri tamamen kendi değerlendirmeleri yerine koyarsa sağlayabileceğimiz yönündedir. Muhatap yalnızca otonomisini belli konularla sınırlı olmak üzere bu şekilde uzmanlara teslim ederse en az onlar kadar doğru karar verebilir⁴⁰. Raz'ın bu tespitinin doğruluğunu test etme fırsatı bulacağız. Şimdilik geçmişte hatalı karar vermiş olmanın veya hatalı karar verme ihtimalinin uzman olmanın önünde bir engel teşkil etmediğini vurgulamak yeterli olacaktır.

Fiili otoritelerin hangi konularda ve ne sıklıkla meşru otorite olacağına dair önceden bir tahmin yapmanın gerekli olmadığı kanısındayım. Bir toplumun içinde farklı konuların uzmanları ne ölçüde fazlaysa cahilleri de en az o ölçüde fazladır. Uzmanlığın da çeşitli katmanları bulunur. Direktifin dayandığı değerlendirme muhataptan daha az uzman kimselere aitse, direktifin bu kişi veya kişiler açısından dışlayıcı bir normatif güce sahip olması mümkün değildir. Direktifin uzman değerlendirmelerine dayanmasındansa bunun muhataplar tarafından tespit edilmesinin daha güç olduğu kanısındayım. Özellikle günümüzde hazırlık çalışma-

39 Değerlendirme yapılan hatanın meşru otoritenin direktifinin dışlayıcı normatif gücünü etkilemeyeceği hakkında bkz. RAZ, 1986, ss. 61-62.

40 *Ibid.*, s. 55.

ları, gerekçe gibi teknikler hızlı düzenleme ihtiyacı dolayısıyla önemini yitirmiştir. Muhatabın direktifin uzman değerlendirmelerine dayandığını tespit edebilmesi ancak haber kanalları gibi araçlar ve bunların sağladığı bilgilerin doğruluğuna bağlı olabilir: Fabrikalar açısından kabul edilebilir karbon emisyonu miktarının belirlenmesinde çevre bakanlığı uzmanlarının değerlendirmeleri ne derece dikkate alınmıştır? Bunun tespitinin muhatap açısından mümkün olduğunu kabul etsek dahi, tespitin güçlüğünü görmek çok da zor değil. Ancak belli bir düzenlemenin belli uzman raporları doğrultusunda yapıldığının açık olduğu durumlarda uzman görüşünün varlığını kabul edebiliriz.

Kaldı ki hukuk sistemleri yalnızca teknik ve bilimsel bilgi gerektiren konularda düzenlemeler içermez. Çoğunluk hukuk normları ahlâki, etik, siyasi ve dini konulara temas eder. Bu konuların uzmanları kimlerdir? Hangi şekli kriterle uzmanların varlığını tespit edebiliriz? Pek çok temel hukuk normunun temas ettiği bu ahlâki, siyasi veya dini konularda doğru bir nebze daha bulanıktır. Her ne kadar Raz ahlâki konularda doğrunun bilimsel konulardakinden daha belirsiz olması için bir sebep görmediğini düşünse de⁴¹ kanımca pozitif bilimlerin konsensüs yaratmada daha başarılı olduğu açıktır. Kon-

sensüs doğruluğu garanti etmez, ancak kimin uzman olduğunun belirlenmesini kolaylaştırır.

Uzmanlığın kesin olarak belirlenmesindeki epistemolojik güçlükler, uzmanlığın ancak olasıksal olarak belirlenebilmesine yol açacaktır. Bu durumda ise, muhatabın otorite tarafından çıkarılan direktife dışlayıcı normatif güç atfedebilmesi için doğruluğunu bilmesi şart olan “otoritenin değerlendirmeleri ‘uzman değerlendirme’ niteliği taşıyır” önermesini doğru kabul edemeyecektir. Nesnel güçlükler nedeniyle bu önermenin doğruluğunun bilinmesi mümkün değilse, otoritenin direktifleri dışlayıcı normatif güç taşıyamaz. Nitekim *impossibilium nulla obligatio est*. Atfedilecek dışlayıcı normatif gücün doğru sebeple, yani uzmanlık dolayısıyla atfedilmesi gerekir. Uzmanlığı kesin ve nesnel olarak tespit etmek imkansız olduğunda, muhatabın bu direktiflere dışlayıcı normatif güç atfetmesi gerektiğini de söyleyemeyiz.

Epistemolojik şart açısından değerlendireceğimiz muhatabın aynı zamanda tarımla uğraşan, uzmanlığını Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nden almış bir onkoloji uzmanı olduğunu varsayalım. Yine varsayalım ki son dönemde belli bir maddenin kanserojen olup olmadığı, kanserojenise dahi ne derece bir tehlike arz ettiği yönünde akade-

41 RAZ, 2009, s. 387.

mik tartışmalar yürütülmektedir. Bu maddeye belli ziraî ilaçlar dolayısıyla tarım ürünlerinde de rastlandığını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) hızlı hareket ederek ve Hacettepe Tıp Fakültesi'nden uzmanlık alan bir grup onkoloji uzmanının görüşüne dayanarak söz konusu ziraî ilaçların kullanımını yasaklamış olsun. Söz konusu direktifin çıkarılmasında bağımlılık tezinin gereklerine herhangi bir aykırılık olmadığını düşünelim.

Hacettepe'den uzmanlık alan doktorlar Cerrahpaşa'dan uzmanlık alan doktor muhataptan daha uzman olacak mıdır? Muhatabımız tarım yaparken TBMM'nin direktifini dışlayıcı eylem sebebi olarak kabul etmeli midir? Bu konuda kendi yargısına göre karar vermek yerine Hacettepeli doktorların yargısına teslim olmalı mıdır? En azından benim bildiğim kadarıyla her iki fakülte de saygın onkoloji bölümlerine sahiptir. Elbette, bunlardan birinin diğerinden daha iyi olduğuna dair çeşitli argümanlar ileri sürülebilir. Ancak, böyle bir durumda dahi “daha iyi onkoloji anabilim dalı”ndan uzmanlık alan kişilerin daha uzman olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Kuşkusuz, uzmanların kariyerleri boyunca gerçekleştirdiği çalışmalar, yayınlarının etkisi ve önemi gibi hususların da değerlendirilmesi gerekir. Bütün bu veriyi ve faktörleri sağlıklı biçim-

de değerlendirmenin objektif kriterleri bulunmayabilir. Bir ihtimal bu objektif kriterler mevcut olsa dahi bunlara ilişkin yapılacak değerlendirmenin güçlüğü ve zaman alan niteliği Raz'ın kuralların dışlayıcı normatif fonksiyonuna yüklediği önemli bir avantajın kaybolmasına yol açacaktır. Raz pratik kuralların zaman kazandırıcı etkisinden bahseder⁴². Bir kere eylemlerimizi kurallar doğrultusunda düzenlemeye başladığımızda her duruma ilişkin yeni bir değerlendirme yapmamız gerekmez, benzer durumları aynı kural altında toplamak suretiyle pratik değerlendirmelerimizde zaman kazanırız. Uzmanların “daha uzman” olup olmadığını belirlemek için harcadığımız süre somut durumda ne yapacağımıza kendi değerlendirmelerimize göre karar vermek için harcayacağımız süreye yaklaştığında veya onu aştığında, kuralların dışlayıcı normatif gücünden sağlayacağımız önemli bir faydadan vazgeçmek zorunda kalırız.

Ben belli tartışmalara ilişkin geçerli argüman silsileleri sunmak mümkün olsa da, bu tartışmalara nihai olarak çözüme bağlayacak objektif kriterlerden mahrum olduğumuz konular olduğu kanaatindeyim. Oxford'un mu yoksa Cambridge'in mi daha iyi olduğunu yıllarca tartışabiliriz. Üstelik, kamuoyundaki çoğunluğun belli bir sonuca işaret etmesi dâhil olmak

42 RAZ, 1986, s. 58; RAZ, 1999, s. 59.

üzere, bizim görüşümüze karşı hangi tutarlı argümanlar ileri sürülürse sürülsün kendi tutarlı argümanlarımızın gerçeği yansıttığını savunmaya devam edebiliriz. Son olarak ve belki daha da önemlisi, objektif kriterlerin mevcut olduğu ancak somut durumda muhatap tarafından bilinmesinin imkansız olduğu durumlar olabilir. Yukarıdaki örneğimizi düşünecek olursak, belki de gerçekten söz konusu madde kanserojendir ve tarım ürünlerinde bu maddeye rastlanması ciddi bir sağlık tehdidi teşkil etmektedir. Bununla birlikte, direktifin çıkarıldığı ana kadar bu gerçek kanıtlanamamış olduğu sürece, Cerrahpaşalı doktorun bu gerçeğin farkında olması mümkün değildir. Hacettepeli doktorların inancı da bu aşamada henüz kanıtlanmamış kanı niteliği taşımaktadır. Muhataplar objektif olarak bilmeleri mümkün olmayan sebeplere dayanarak hareket etmek zorunda olamayacağına göre, sürecin neticesinde Hacettepeliler haklı çıksa dahi Cerrahpaşalı doktorun direktife dışlayıcı sebep muamelesi yapmak için net bir yükümlülüğü yokmuş gibi görünmektedir.

Bu tür bir değerlendirme ana hatlarıyla bağımlılık tezine ilişkin olarak da geçerli olacaktır. Hatta bağımlılık tezinin gerekleri düşünüldüğünde uzmanlığın tespitinden daha zor birtakım tespitlerde bulunmak gerektiği kolaylıkla anlaşılacaktır. Özellikle de bir direktifin ardındaki sebepler yalnızca

kamusal olarak beyan edilen sebepler olmayabileceği için, otoritenin bağımlılık tezinin gereğini yerine getirip getirmediğinin tespitinde daha büyük belirsizlikler ortaya çıkacaktır. Muhataplar siyasi kulislerde tartışılan bütün hususlardan haberdar olmayabilir. Her normun hazırlık çalışmaları kamuya açık olmayabilir. Aktif biçimde siyasetin içinde yer almayan, kulislerden habersiz olan bir muhatabın otoritenin yalnızca onun durumuna ilişkin eylem sebeplerini değerlendirdiğinden emin olması bir hayli güçtür.

Bununla birlikte, uzmanlığın veya bağımlılık tezinin gereklerinin yerine getirildiğinin kesin olarak belirlenememesi direktiflerin pratik değerlendirmelere ailede eylem sebepleri olarak konu olacağını göstermez. Olasılıksal bilgi mümkün olduğuna göre, uzmanlığın belli bir olasılık olarak bilinebildiği durumlarda otoritenin direktiflerinin birinci düzey eylem sebeplerinin ağırlığını değiştiren ikinci düzey eylem sebepleri olarak değerlendirilmesi mümkün olabilir. Göreceğimiz gibi, uzmanlığın olasılıksal bilgisi direktiflerin “tekrar ağırlıklandırma sebebi” olarak dikkate alınmasını gerektirebilir.

B. ÇÖZÜM

Raz muhatabın kendisinden daha uzman olan otorite kadar doğru eyleyebilmesi için, uzman görüşüne dayanan direktifi dışlayıcı sebep olarak kabul

etmesi ve uzmanın değerlendirmelerini kendi değerlendirmeleri yerine koyması gerektiğini düşünür. Stephen R. Perry, ikinci düzey eylem sebebi kategorilerinin Raz'ın esas aldığı "belli eylem sebeplerine dayanarak hareket etme" ve "belli eylem sebeplerine dayanarak hareket etmektan kaçınma" kategorilerinden daha çeşitli olduğunu iddia etmiştir. Bu kısımda öncelikle Perry'nin düşüncesini açıklayacağız. İkinci bölümde ise Perry'nin "tekrar ağırlıklandırma sebepleri" ismini verdiği ikinci düzey eylem sebebi kategorisinden hareketle, meşru otorite olmanın şartlarının yerine getirilip getirilmediğinin ancak olasılıksal olarak bilinebildiği, yani epistemolojik şartın tam anlamıyla karşılanamadığı durumlarda otoritenin direktiflerinin nasıl bir normatif güce sahip olması gerektiğini açıklayacağız.

1. Tekrar Ağırlıklandırma Sebepleri

Perry "Second-Order Reasons, Uncertainty and Legal Theory" makalesinde iki temel amaç güder. İlk, otoritenin doğası ve ikinci düzey eylem sebeplerinin varlığına ilişkin Raz'ın genel itibariyle haklı olduğunu, ancak pratik değerlendirmelerin karmaşık-

lığı konusunu hafife aldığını göstermek ister. Buna göre, ikinci düzey eylem sebebi kategorileri Raz'ın varsaydığından çok daha çeşitlidir⁴³. Perry'nin ikinci iddiası *Common Law* hukuk sistemlerinde Raz tarafından göz ardı edilmiş ikinci düzey pratik değerlendirmelere sıklıkla başvurulmasının hukuki pozitivizmden ziyade Dworkinci bir hukuk teorisinin geçerli olduğunu gösterdiğidir⁴⁴. Bu çalışma kapsamında Perry'nin ilk iddiasıyla ilgilenen-

Buna göre ikinci düzey eylem sebepleri belli eylem sebeplerine dayanarak veya dayanmaktan kaçınarak eylemeye ilişkindir. 1987 yılında kaleme alınmış bir başka makalede Perry bu iki kategoriye uç noktalar olarak ele alır. Buna göre, dışlayıcı eylem sebepleri dışlanan eylem sebeplerinin objektif ağırlığının "0" olarak kabul edilmesini gerektirir⁴⁵. Bu iki uç noktanın arasında pratik değerlendirmelerde eylem sebeplerinin objektif ağırlıklarının belli bir yüzde olarak alınmasını gerektiren ikinci düzey eylem sebepleri bulunur⁴⁶. "Second-Order Reasons, Uncertainty and Legal Theory" makalesinde Perry anılan görüşlerini daha da geliştirir.

43 Stephen R. PERRY, "Second-Order Reasons, Uncertainty and Legal Theory", *Southern California Law Review*, 62 (1989), 3-4, s. 914.

44 *Ibid.*, s. 915.

45 Stephen R. PERRY, "Judicial Obligation, Precedent and the Common Law", 7 (1987), 1, s. 223.

46 *Ibid.*

Perry tarafından bu yeni tür ikincil sebepler “tekrar ağırlıklandırma sebepleri” veya “epistemik açıdan sınırlandırılmış sebepler” olarak adlandırılır⁴⁷. Tekrar ağırlıklandırma sebepleri belli birinci düzey eylem sebeplerinin muhatabın pratik değerlendirmelerinde başka şartlar altında taşıyacakları ağırlıktan daha ağır veya hafif kabul edilmesini gerektirir⁴⁸. Tekrar vurgulamak gerekirse, Perry’ye göre gerek Raz’ın ikinci düzey eylem sebeplerine ilişkin iki kategorisi, gerekse tekrar ağırlıklandırma sebepleri eylem sebeplerinin nesnel normatif önemini değiştirmez. Belli bir pratik değerlendirme sırasında bu nesnel ağırlıkların gerçekte olduklarından farklı kabul edilmesini gerektirir. Bu gereklilik muhatabın kendisinden daha uzman kimselerin değerlendirmelerine ağırlık vermek üzere daha doğru eylemesinin sağlanmak istenmesinden kaynaklanır. Bir başka deyişle, söz konusu eylem sebeplerinin belli bir pratik değerlendirme sırasında nesnel önemlerinden farklı önemlere sahipmiş gibi değerlendirilmesi, en nihayetinde doğru eyleme olasılığının artırılması gereğince dayanır.

Raz, genel itibarıyla uzman otoritenin hata yapma olasılığının otoritenin direktiflerini dışlayıcı eylem

sebebi olarak kabul etme gerekliliğini ortadan kaldırmayacağını düşünür. Muhatap eğer belli bir konuda genel olarak uzman kadar doğru karar vermek istiyorsa, hata yapmış olabileceği durumlar da dâhil olmak üzere uzman otoritenin direktiflerini takip etmelidir. Perry’ye göreyse otoritenin epistemik sınırlarının ve hata yapma olasılığının otoritenin çıkardığı direktifin normatif gücüne etki etmesi gerekir. Örneğin, muhatap otoritenin hata yaptığından eminse, otorite uzman dahi olsa onun tarafından çıkarılan direktifleri dışlayıcı sebep olarak kabul etmesi gerekmez⁴⁹. Belli bir konuda muhataptan daha uzman olan otoritenin hatasının kesin bir biçimde belirlenebilmesi için hatanın açık bir hata olması gerektiğini söyleyebiliriz. Belli bir hatanın açık olup olmadığı ise muhatap ve otorite arasındaki uzmanlık farkına da bağlı olacaktır. Belli muhataplar için pek de açık olmayan hatalar, diğer bazı muhataplar açısından açık bir nitelik taşıyabilir: İlkokulu bitirmiş bir muhatap için üçgenin iç açılarının toplamının yüz seksen beş derece olduğu yönündeki tespitin hatalı olduğu açıkken, ilkokula gitmemiş bir muhatap için açıklık hiç de söz konusu olmayabilir. Bu durumda “açık hata” dolayısıyla otoritenin direktifinin dışlayıcı normatif gücünden mahrum kalmasının, “uz-

47 PERRY, 1989, ss. 932, 943.

48 *Ibid.*, s. 932.

49 *Ibid.*, ss. 933-934.

manlık” kriteri açısından da belirttiği gibi, bütün muhataplar açısından söz konusu olmayabileceğini ve aynı direktifin farklı muhataplar üzerinde farklı normatif etkilere sahip olmaya devam edeceğini söyleyebiliriz.

Perry sonuç olarak hatanın her zaman bir olasılık olarak bilineceğini ve otoritenin *büyük ihtimalle* hata yaptığının tespitinin nispeten kolay olduğunu belirtir⁵⁰. Bu gibi durumlarda otoritenin direktifinin normatif gücü hata olasılığı nispetinde azaltılmalıdır⁵¹. Örneğin, dışlayıcı sebep belli sebeplerin normatif ağırlığını “0” olarak kabul edilmesini gerektirdiğine göre, otoritenin hata olasılığının 0.1 olduğu durumlarda belirtilen sebeplerin ağırlığının 0.1 ile çarpılmış hâlinin pratik değerlendirmelerde dikkate alınması gerekecek; böylelikle dışlayıcı normatif sebep bir tekrar ağırlıklandırma sebebine dönüşecektir.

2. Meşruiyetin Olasılıksal Bilgisi ve Tekrar Ağırlıklandırma Sebepleri

Genel olarak Perry’nin tekrar ağırlıklandırma sebeplerinin pratik akıl yürütme açısından önemli bir katkı olduğu kanısındayım. Bu kısımda bir

yandan Perry’nin analizinde katılmadığım hususları netleştirip açıklamak, bir yandan da tekrar ağırlıklandırma sebeplerinin fiilî otoritenin meşru otorite olup olmadığının ancak olasılıksal olarak bilinebildiği durumlarda oynayacağı rolü tasvir etmek niyetindeyim.

Raz, ağır hataların dahi dışlayıcı normatif güce engel olmadığını belirttikten sonra açık hata olasılığının farkında olduğunu göstermiş, ancak açık hata durumunda direktiflerin dışlayıcı normatif güce sahip olup olamayacağı konusunda sessiz kalmıştır⁵². Açık hata durumunda uzman niteliğini haiz olsa dahi otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif gücünün olamayacağı konusunda Perry ile hemfikirim⁵³. Bununla birlikte, daha önceki bir çalışmamda dikkat çektiğim üzere, açık hatanın olasılıksal olarak bilinemeyeceği, olasılıksal bir hatanın açık olamayacağı ve hatanın olasılık teşkil ettiği durumlarda direktifin dışlayıcı normatif güçten mahrum edilmemesi gerektiği kanaatindeyim⁵⁴. Açık hata durumunda otoritenin direktiflerinin dışlayıcı normatif sebebe olamaması “bilerek yanlış eyleme” gerekliliğinin olamamasından kaynaklanır, hata olasılıklarının direktiflerin normatif gücünü et-

50 *Ibid.*, ss. 934-935.

51 *Ibid.*, s. 944.

52 Bkz. RAZ, 1986, s. 62.

53 Bkz. GÜLGEÇ, 2020, ss. 124-125.

54 *Ibid.*, s. 203.

kilemesinden değil. Uzmanlığın pratik faydası muhatap ancak uzmanın hata payını üstlenip bu olasılığa katlanırsa ortaya çıkar.

En nihayetinde Perry'nin tekrar ağırlıklandırma sebeplerinin bir fiili otoritenin meşru olup olmadığına yalnızca olasılıksal olarak bilinebildiği durumlara uygulanabilir olduğunu savunacağım; hatanın olasılıksal bilgisinin söz konusu olduğu durumlara değil. Dışlayıcı normatif gücün ön şartı kesin uzmanlık olduğuna göre, bu gücün oransal olarak azaltılması da uzmanlığın olasılıksal bilgisine bağlı olmalıdır. Yüzde yüz ihtimalli uzmanlık otoritenin değerlendirmelerine yüzde yüz ağırlık tanınmasını ve muhatabın değerlendirmelerine yüzde sıfır ağırlık tanınmasını gerektirir. Uzmanlığın bilgisi kesin olmaktan çıkıp ihtimali hâle geldikçe, otorite ve muhatabın değerlendirmelerinin pratik ağırlığı da uzmanlık olasılığına göre belirlenmelidir. Uzmanlığa ilişkin bu açıklama otoritenin muhatabın eylem sebeplerine dayanıp dayanmadığının ancak olasılıksal olarak bilinebildiği durumlar için de geçerli olacaktır.

Her muhatap pratik değerlendirmelerinde belli eylem sebeplerinin ağırlığına ilişkin bir belirlemede bulunur. Belirlenen bu ağırlık nesnel gereklilik-

lere uygun olabileceği gibi, muhatabın bir hata yapmış olması da mümkündür. Perry'ye göre, tekrar ağırlıklandırma sebepleri muhatapların söz konusu belirlemeyi sebebin yokluğunda yapacaklarından daha farklı yapmalarını gerektirir⁵⁵. Perry haklı olarak bu tür eylem sebeplerinin yalnızca muhatapların öznel değerlendirmelerinde bir değişiklik yapılmasını gerektirebileceğini, eylem sebeplerinin nesnel normatif önemini değiştiren ikinci düzey eylem sebepleri fikrinin anlamsız olduğunu vurgular⁵⁶.

Otoritenin meşruiyetinin bilgisinin olasılıksal olduğu durumlarda söz konusu tekrar ağırlıklandırmanın tam olarak nasıl gerçekleşeceğinin tespit edilmesi gerekir. Bu konuda şu genel tespitte bulunabiliriz: Meşru otorite niteliğinin kesinliği hâlinde eylem sebeplerinin ağırlığına ilişkin otoritenin değerlendirmeleri *nesnel ağırlıklı* gibi kabul edilmelidir. Meşru otorite niteliği yalnızca olasılıksal olarak bilinebiliyorsa eylem sebeplerinin *nesnel ağırlığına* ilişkin *otoritenin öznel görüşü ve muhatabın nesnel görüşü* değişen oranlarda dikkate alınmalıdır.

Eylemlerin yapılmasının gerekip gerekmediğine veya yapıp yapılmayacağına lehte vealeyhte eylem sebeplerinin karşılıklı değerlendirilmesi

55 PERRY, 1989, s. 932.

56 Bkz. *Ibid.*, ss. 932-933.

neticesinde karar verilir. Meşru otoriteye ilişkin üç şartın gerçekleştiği, muhatabın otoritenin meşruiyeti konusunda kesin bir bilgiye sahip olduğu durumlarda, otoritenin belli bir eylem lehine ve aleyhine sebeplerin değerlendirilmesine ilişkin görüşlerine yüzde yüz, aynı sebeplere ilişkin muhatabın değerlendirmelerine ise yüzde sıfır ağırlık verilmelidir. Bir başka deyişle, otoritenin hem değerlendirmeye konu eylem lehine dikkate aldığı eylem sebepleri hem de aleyhte dikkate aldığı eylem sebeplerinin normatif önemi tamamen otoritenin atfıyla belirlenmelidir. Buna karşılık, muhatabın söz konusu eylem sebeplerine atfettiği önem ve bunların karşılıklı tartımı dikkate alınmamalıdır. Öte yandan, uzmanlığın veya bağımlılık şartının sağlanmadığı kesin olarak biliniyorsa, bu kez muhatabın lehte ve aleyhteki eylem sebeplerine atfettiği önem arz etmeli, otoritenin bu konudaki değerlendirmelerinin hiçbir ağırlığı olmamalıdır. Böylelikle, fiilî otorite meşru değilse muhatabın kendi değerlendirmelerine göre hareket etmesi gerektiği ifade edilmiş olur.

Muhatabın uzmanlığa veya bağımlılık şartının yerine getirilmesine dair kesin değil, ancak olasılıksal bir bilgisi mevcutsa, şartların yerine getirilmiş olma olasılığı arttıkça otoritenin söz konusu değerlendirmedeki rolü aynı oranda artacak, muhatabın değeren-

dirmelerinin rolü ise azalacaktır. Uzmanlık ve bağımlılık şartlarının yerine getirilmiş olma ihtimali yüzde seksen olduğunda, olasılığın ibre otoritenin uzman olmasına yakın olduğundan, otoritenin lehteki ve aleyhteki eylem sebeplerine atfettiği önem yüzde seksen oranında, muhatap tarafından atfedilen önemse yüzde yirmi oranında dikkate alınacaktır. Şartlara ilişkin bilginin kesinliği değiştikçe bu oranlar da değişecektir.

Bu değerlendirmedeki önemli husus muhatabın ve otoritenin değerlendirmelerinde yer alan eylem sebeplerinin ayrı ayrı yeniden ağırlıklandırılmasının arından, değerlendirmeye konu eylemin lehindeki sebeplerin ağırlığının hep birlikte eylem aleyhine sebeplerin ağırlığı ile tartılması gerektiğidir. Şartlara ilişkin bilginin kesinliği otorite ve muhatabın değerlendirmelerinin bütününe etkilemelidir. Bu ise ancak ilgili her bir eylem sebebine atfedilen önemin belirlenen oranlarla tekrar ağırlıklandırılmasıyla mümkün olur. Neticede hem otoritenin hem de muhatabın değerlendirmeleri bir tür eşitlik veya eşitsizlik şeklinde ifade edilebilir. Φ eylemi lehine otorite tarafından ağırlıklandırılan eylem sebeplerinin toplam normatif önemine φ_{OL} , aleyhteki eylem sebeplerinin toplam önemine ise φ_{OA} diyelim. Aynı eyleme ilişkin muhatabın değerlendirmelerinde dikkate alan önem seviyelerini φ_{ML} ve φ_{MA}

ile ifade edelim. Otorite ve muhatap tarafından pratik değerlendirme neticesinde kurulduğunu düşüneneğimiz $\varphi_{OL} > \varphi_{OA}$ ve $\varphi_{ML} < \varphi_{MA}$ eşitsizliklerinin her iki tarafını da aynı oranda değiştirmek eşitsizlikleri bozmayacaktır. Meşru otoritenin şartlarının varlığı veya yokluğu kesin olmadığında muhatabın doğru eyleme otoritenin değerlendirmelerine ve kendi değerlendirmelerine doğru oranda tekrar ağırlıklandırma (TA) uygulayarak karar vermesi gerekir. $TA(\varphi_{OL}) + TA(\varphi_{ML})$ değeri $TA(\varphi_{OA}) + TA(\varphi_{MA})$ değerinden büyük olması durumunda eylemi yapmak için, tersi durumda eylemden kaçınmak için yeterli sebebimiz var demektir. Karşılıklı toplam normatif önemlerin eşit olması durumunda ne eylemi gerçekleştirme yükümlülüğünden ne de ondan kaçınma yükümlülüğünden bahsedilebilir.

SONUÇ

Raz'ın otorite çalışmaları hukuki direktiflerin normatif etkisi hakkında çığır açan sonuçlara ulaşmıştır. Bununla birlikte, söz konusu dışlayıcı normatif güç katı şartlara tâbidir. Ne uzmanlık ne de bağımlılık şartları kolay kolay yerine getirilebilir. Meşru otorite ancak otoritesine tâbi kişilerin sıhhatini düşünen ve tüm çabalarını doğruya yönelmiş, doğrudan gayrı istikamet bilmeyen iktidarlara ait olabilir.

Çalışmada Raz'ın meşru otorite için öngördüğü, yerine getirilmesi bir hayli güç olan bu iki şarta bilinmezliklerle mücadelenin gittikçe daha önemli olduğu çağımızda bir şart daha eklenmesi gerektiğini göstermeye çalıştım. Bu şart meşru otorite olmanın değil, meşru otoritenin direktiflerine muhatapları tarafından dışlayıcı normatif güç atfedilebilmesinin şartıdır. Epistemolojik şart ismini verdiğim bu şart aynı zamanda normativitenin temel ilkelerinden olan *impossibilium nulla obligatio est*'in de bir gereğidir. Buna göre, uzmanlık ve bağımlılık şartlarının yerine getirildiğinden emin olması beklenemeyecek olan muhatabın direktiflere dışlayıcı normatif güç atfetmesi de beklenmemelidir.

Bu son tespit otoritenin meşru olduğunun kesin olarak tespit edilemediği durumlarda otoritenin direktiflerinin normatif etkisinin ne olması gerektiği sorusunu beraberinde getirir. Olasılıksal bilgi bu noktada devreye girer. Olasılıksal bilginin mümkün olduğuna dair Moss'un açıklamaları, tartışmanın esasına ilişkin olmayan naçizane kuşkuvarım bir kenara bırakılırsa, olasılıksal içeriklerin de karşılık geldikleri bir olasılık uzayı bulunduğu sürece bilgi niteliği taşıyabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, bir fiilî otoritenin kesin olarak meşru olduğunu bilemesek dahi, büyük ihtimalle veya düşük olasılıkla meşru otorite olduğunu bilebi-

liriz. Perry'nin tekrar ağırlıklandırma sebeplerine ilişkin tartışma, meşruiyetin olasılıksal bilgisinin söz konusu olduğu durumlarda direktiflerin dışlayıcı eylem sebebi olamayacağını, ancak pratik değerlendirmede otoritenin değerlendirmelerinin muhatabın değerlendirmelerine oranla daha büyük bir etkiye sahip olacağını göstermiştir.

Epistemolojik şart ve ona ilişkin burada gerçekleştirdiğim tartışmalar hukuki direktiflerin dışlayıcı normatif güce sahip olabileceği durumları daha da sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırma öznenin doğru eyleme kendi değerlendirmelerine göre karar vermemesi gerekebileceği iddiası karşısında şaşkınlığa uğrayan, tam bir otonomi yanlısı düşünürlerce olumlu karşılanabilir. Ancak meşruiyetin kesin olarak bilinemediği durumlarda direktiflerin normatif gücünde bir azalma olması gerektiği yönündeki iddiam meşru otoriteden beklenen faydayı anlamsız kılacak düzeyde değildir. Otoritenin meşruiyetinin olasılıksal bilgisi arttıkça, direktiflerinin etkisi de artacaktır.

KAYNAKÇA

- AUSTIN, John, *The Province of Jurisprudence Determined*, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- BRINK, David O., *Moral Realism and the Foundations of Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- DUDMAN, Victor Howard, "Probability and Assertion", *Analysis*, 52 (1992), 4, ss. 204-211.
- GÜLGEÇ, Yahya Berkol, *Normativite ve Pozitivizm*, On İki Levha, İstanbul 2020.
- JARVIS THOMSON, Judith, *Normativity*, Open Court, Chicago 2010.
- KANT Immanuel, *Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- KANT, Immanuel, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- KELSEN, Hans, *Essays in Legal and Moral Philosophy*, D. Reidel, Dordrecht 1973.
- MACFARLANE, John, "On Probabilistic Knowledge", <https://johnmacfarlane.net/moss.pdf>, 12.3.2023.
- MOSS, Sarah, *Probabilistic Knowledge*, Oxford University Press, Oxford 2018.
- PAVESE, Carlotta, "Probabilistic Knowledge in Action", *Analysis*, 80 (2020), 2, ss. 342-356.
- PERRY, Stephen R., "Second-Order Reasons, Uncertainty and Legal Theory", *Southern California Law Review*, 62 (1989), 3-4, ss. 913-994.

- PERRY, Stephen R., “Judicial Obligation, Precedent and the Common Law”, 7 (1987), 1, ss. 215-257.
- RAZ, Joseph, *Between Authority and Interpretation: On The Theory of Law and Practical Reason*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- RAZ, Joseph, *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon, Oxford 1994.
- RAZ, Joseph, *Practical Reason and Norms*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- RAZ, Joseph, *The Morality of Freedom*, Clarendon Press, Oxford 1986.
- RESTALL, Greg, *Logic: An Introduction*, Routledge, Londra 2006.
- RICH, Patricia, “The Logic of Probabilistic Knowledge”, *Philosophical Studies*, 177 (2020), 6, ss. 1703-1725.